

Mag het een tikje minder spontaan, alstublieft?

(1) Het wemelt van de spontane mensen: op datingsites, bij de kapper, in de horeca, op scholen, in talk- en spelletjesshows en ook in de politiek. Een politicus kan allang niet meer volstaan met gedrevenheid en vakbekwaamheid alleen. Als hij niet leuk kan omgaan met de mensen op straat of in het voetbalstadion, stelt hij zich bloot aan het verwijt dat hij arrogant is of een bewoner van die vermaledijde ivoren toren. En dat verwijt is dodelijk in het land waar de spontane mens heerser is.

(2) De (zelf)kwalificatie 'spontaan' wordt zo intensief gebezigd, dat niemand zich lijkt af te vragen wat ermee wordt bedoeld. Iets positiefs, zoveel is duidelijk. De spontane mens is niet gekunsteld, niet verlegen, oprecht, eerlijk, onbevangen, openhartig en behept met zelfvertrouwen. En wie van nature niet spontaan is, kan op allerhande sites lezen hoe hij dat alsnog kan worden – waarbij steeds de disclaimer wordt geplaatst dat je spontaniteit niet kunt simuleren.

(3) Maar dat je niet spontaan zou willen zijn? Bij de makers van de zelfhulpsites gaat dat er niet in. "Accepteer uzelf en werk aan de rem die u tegenhoudt om spontaan te zijn", moedigen de makers van *InfoNu.nl* de sociaal minderbedeelde bezoekers aan. Een gemis aan spontaniteit is niet een vorm van bedachtzaamheid, maar komt voort uit angst voor afwijzing door anderen. "Deze angst ontwikkeld (sic!) zich vaak al in de jeugd bijvoorbeeld door ouders die een druk leggen op presteren of doordat men gepest is."

(4) Voor coach Hans Klaasse is spontaniteit een absolute vereiste voor succesvol ondernemerschap. "*Keep calm and focus on spontaneity*"¹⁾, houdt hij ondernemers voor op zijn site. "Spontaniteit komt tot uiting in daadkracht, zoals het oppakken van nieuwe initiatieven en het in gang zetten van verfrissende acties. (...) Bij spontaniteit staat de mens als inspiratiebron centraal. (...) Een spontane en geïnspireerde ondernemer staat bol van authenticiteit en uniciteit. (...) Tegenovergesteld gedrag werpt zijn schaduw vooruit! Dwang, ongenoegen, angst, ongemotiveerd gedrag en fakegedrag." Een beetje ondernemer heeft, met andere woorden, geen andere keuze dan spontaan te zijn.

(5) Spontaniteit – afgeleid van het Latijnse *mea sponte*: uit eigen beweging, op eigen kracht – mag zich dan in de gunst van de tijdgeest verheugen, als tegenhanger van knellende conventies en drukkende gedachten heeft ze een lange voor-geschiedenis. In *Briefen über die ästhetische Erziehung des Menschen*²⁾ (1795) van de Duitse filosoof en dichter Friedrich Schiller (1759-1805) is de spontane mens het equivalent van de spelende mens, die "alleen kan spelen wanneer hij in de volle betekenis van het woord mens is, en alleen dan mens is als hij speelt".

(6) Jacob Moreno (1889-1974), grondlegger van de groepspsychotherapie, stelde zich ten doel "spontaniteit en creativiteit van mensen vrij te maken". "Ik leer mensen hoe ze

85 God kunnen spelen”, zou hij ooit
tegen zijn collega-psychoanalyticus
Sigmund Freud (1856-1939) hebben
gezegd. Fantasie, onbevangingenheid
en – inderdaad – spontaniteit zouden
90 de mens daartoe in staat stellen. Hij-
zelf had als jongetje van vierenhalf
voor God gespeeld door plaats te ne-
men op een hoge constructie van taf-
fels en stoelen. “Plotseling hoorde ik
95 een kind mij vragen: ‘Waarom vlieg je
niet?’ Toen sloeg ik mijn armen uit
om het te proberen. Een seconde
later viel ik op de vloer en brak ik
mijn rechterarm.”

100 **(7)** In Moreno’s tijd – het beschreven
voorval moet zich in 1893 hebben
voorgedaan – moest spontaniteit nog
worden bevochten op dragers van de
victoriaanse moraal, die destijds
105 overal op het Europese continent
heerste. Die moraal, gekenmerkt
door huiver voor emoties, lichamelijk-
heid en intimiteit, vormde weer het
voorlopig eindpunt van het 'civilisatie-
110 proces' dat socioloog Norbert Elias
later heeft beschreven. Uit de –
overwegend Britse – etiquetteboeken
die Elias had gelezen, maakte hij op
hoe ingrijpend de opvattingen over
115 de omgangsvormen in de voor-
gaande eeuwen waren veranderd.

(8) De middeleeuwer gaf nog onge-
remd uiting aan zijn emoties en 'ge-
weldadige spontaniteit'. Daarna
120 raakten gaandeweg deugden als zelf-
beheersing en ingetogenheid in
zwang, zeker in landen die naar het
protestantisme waren overgegaan.
Niet alleen de maatschappelijke elite
125 maakte zich deze beschavings-
normen eigen, ook de 'lagere
klassen' – die hoopten daarmee
respectabiliteit te verwerven. Het
civilisatieproces ging dus twee
130 kanten op: het schreed voort in de
tijd en het maakte zich breed – van

de elite naar de klassen die op de
elite wilden lijken.

(9) Het heeft er alle schijn van dat
135 het civilisatieproces volgens de defi-
nitie van Elias tot staan is gebracht.
De maatschappelijke elite heeft op-
gehouden te bestaan als cultuur-
drager. De levenshouding van de
140 oude elite is allang niet meer maat-
gevend. Het tegendeel is eerder het
geval: ze probeert zich naar buiten
toe niet van de rest van de samen-
leving te onderscheiden. Bovendien
145 heeft de 'nieuwe elite' van onder-
nemers, mediasterren en topvoet-
ballers niet de behoefte 'het goede
voorbeeld' te geven. Zo reageerde
Katja Schuurman jaren geleden
150 enigszins getergd op het verwijt dat
ze met haar rijgedrag – onder invloed
achter het stuur – haar voorbeeld-
functie had verzaakt: “Ik kan het toch
ook niet helpen dat ik BN'er ben.”

155 **(10)** Dat het civilisatieproces is on-
derbroken, zou ook kunnen worden
opgemaakt uit de herwaardering van
spontaniteit als noemer van onge-
remdheid, onbevangingenheid en afkeer
160 van conventies. Voor die deugden
hadden de dragers van de oude cul-
turele norm beslist geen waardering.

(11) Hoe zij aankeken tegen mensen
die nu 'spontaan' zouden worden
165 genoemd, blijkt uit de passage van
de in juli verschenen biografie van
George Maduro (1916-1945) – de
oorlogsheld van sefardisch-joodse³⁾
huizen naar wie Madurodam is ver-
170 noemd – waarin Maduro senior zijn
(enige) zoon op het hart bindt om te
breken met zijn vriendin Hedda, die
hij als “een minderwaardig meisje”
diskwalificeert. “Minderwaardig niet
175 alleen wegens haar gebrekkige op-
voeding, haar laag intellect en bur-
gerlijke manieren en voorkomen,
maar ook wegens haar veelbespro-

ken impulsieve en losbandige ge-
180 drag.” De gevreesde ‘mesalliance’⁴⁾
kwam overigens niet tot stand. Niet
vanwege de ouderlijke interventie,
maar omdat George in 1941 tijdens
een verblijf in het Oranjehotel, de
185 Scheveningse strafgevangenis,
zonder plichtplegingen door Hedda
werd gedumpt.

(12) Het eerherstel van de spontane
mens is een begrijpelijke reactie op
190 de starheid en het decorum waarin
de oude elite vaak haar toevlucht
zocht. Er is geen enkele reden om
deze ontwikkeling te betreuren. Wel
kun je je afvragen of spontaniteit zich
195 niet ontwikkelt tot een even dwingen-
de levenshouding als de etiquette
van weleer.

(13) Spontaniteit is de sociale norm,
zoals het even diffuse begrip ‘welle-
200 vendheid’ dat in de victoriaanse tijd
was. En ook van deze norm gaat iets
intimiderends uit op mensen die zich
er niet behaaglijk bij voelen. Sponta-
niteit heeft niet alleen positieve
205 uitingsvormen, ze kan ook worden
opgevoerd als legitimatie voor bot-
heid, ongemanierdheid en wange-
drag. De spontane mensen eisen de
openbare ruimte voor zichzelf op,
210 zeker op zomerse dagen. Ze voelen
zich gerechtigd iedereen deelgenoot
te maken van hun particuliere geno-
gens. In hun bijzijn voelen schuchte-
re, verlegen en bedachtzame men-
215 sen zich klein en ongezien. Erger:
waar een luidruchtige spontaniteit de

norm is, zijn terughoudendheid en in-
getogenheid enigszins suspect.

Formeel gedrag geldt als een sociale
220 zonde.

(14) Spontaniteit laat geen ruimte
voor aftasten en voor verkennende
bewegingen. De spontane mens slaat
meteen aan het zoenen. Hij gaat op
225 je tenen staan terwijl je misschien
nog even wat afstand zou willen hou-
den. Hij suggereert een intimiteit of
vriendschappelijkheid die er (nog)
niet is. Hij stelt vragen die je liever
230 nog niet beantwoordt. Op zelfhulp-
sites wordt spontaniteit opgevoerd
als voorwaarde voor intieme en min-
der intieme relaties.

(15) Maar spontaniteit kan een rij-
235 pingsproces ook nodeloos belasten.
Wie meteen, op z’n Ikea’s, begint te
tutoyeren, slaat de ‘u’-fase over. En
dat is jammer. In Duitstalige landen
wordt je het ‘du’ nog plechtig aange-
240 boden, als een ridderslag van iemand
die je vriendschap werkelijk op prijs
stelt. Op die manier is het ‘du’ een
gekoesterde verworvenheid en geen
loze aanspreekvorm.

(16) In Nederland zou zo’n sociaal
245 ritueel inmiddels een hopeloos ge-
kunstelde indruk maken. Het zij zo.
Toch is het te hopen dat de spontane
mens iets aan spontaniteit inboet en
250 dat ‘jij’ – net als ‘you’ in het Engelse
taalgebied – ooit zo kan worden uit-
gesproken dat het niet per definitie
‘jij’ betekent.

naar: Sander van Walsum

uit: de Volkskrant, 3 september 2016

Sander van Walsum is journalist en heeft meerdere boeken gepubliceerd.

noot 1 *Keep calm and focus on spontaneity*: “Blijf rustig en richt je op spontaniteit.”

noot 2 *Briefen über die ästhetische Erziehung des Menschen*: Brieven over de esthetische
ontplooiing van de mens

noot 3 Sefardische joden zijn joden wier voorouders in Spanje en Portugal woonden.

noot 4 mesalliance: een huwelijk beneden iemands stand of sociale positie

Tekst 1 Mag het een tikje minder spontaan, alstublieft?

In de inleiding van een tekst probeert een auteur vaak de aandacht van de lezer te trekken. Enkele manieren om dat te doen, zijn:

- 1 een aanleiding schetsen
- 2 een anekdote vertellen
- 3 een of meer observaties weergeven
- 4 een shockerende opmerking maken
- 5 een stelling poneren
- 6 een tegenstelling schetsen
- 7 een vergelijking maken

2p 1 Welke twee van bovenstaande manieren worden in alinea 1 van tekst 1 toegepast? Noteer de nummers.

Tekst 1 kan door middel van onderstaande kopjes in achtereenvolgens vijf delen worden onderverdeeld:

Deel 1: Inleiding

Deel 2: Spontaniteit door de eeuwen heen

Deel 3: Vergelijking huidige en vroegere spontaniteit

Deel 4: Twijfels over en gevolgen van huidige spontaniteit

Deel 5: Slot

1p 2 Bij welke alinea begint deel 3, 'Vergelijking huidige en vroegere spontaniteit'?

1p 3 Bij welke alinea begint deel 4, 'Twijfels over en gevolgen van huidige spontaniteit'?

"En wie van nature niet spontaan is, kan op allerlei sites lezen hoe hij het alsnog kan worden – waarbij steeds de disclaimer wordt geplaatst dat je spontaniteit niet kunt simuleren." (regels 22-27)

Een kritisch lezer kan de laatste uitspraak opvatten als impliciete kritiek op websites die spontaniteit aanprijzen.

1p 4 Hoe zou die kritiek expliciet luiden?

De makers van de sites die spontaniteit aanprijzen,

- A doen steeds valse beloftes.
- B kunnen niet goed formuleren.
- C plaatsen te veel disclaimers.
- D spreken zichzelf inhoudelijk tegen.

- 1 “En wie van nature niet spontaan is, kan op allerhande sites lezen hoe hij dat alsnog kan worden – waarbij steeds de disclaimer wordt geplaatst dat je spontaniteit niet kunt simuleren.” (regels 22-27)
- 2 “Een gemis aan spontaniteit is niet een vorm van bedachtzaamheid, maar komt voort uit angst voor afwijzing door anderen.” (regels 35-38)

Tussen de twee geciteerde zinnen uit alinea 2 en alinea 3 van tekst 1 zit een tegenstelling die betrekking heeft op het karakter van spontaniteit.

- 2p **5** Leg uit in welk opzicht de opvattingen zoals die blijken uit de twee geciteerde zinnen, tegengesteld zijn.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.
- 3p **6** Noem uit alinea 3 van tekst 1 drie voorbeelden waaraan je kunt zien dat de auteur de voorstanders van spontaniteit in diskrediet wil brengen.

In alinea 3 van tekst 1 is sprake van een oorzaak-gevolgrelatie waarbij gebruikgemaakt wordt van de volgende elementen:

- 1 angst voor afwijzing door anderen
- 2 een gebrek aan spontaniteit
- 3 strenge, prestatiegerichte ouders of een pestverleden

- 1p **7** Wat is de juiste volgorde van deze oorzaak-gevolgketen volgens de strekking van alinea 3, beginnend bij de oorzaak?
- A 1 – 2 – 3
 - B 2 – 3 – 1
 - C 3 – 1 – 2
 - D 3 – 2 – 1

“Spontaniteit – afgeleid van het Latijnse *mea sponte*: uit eigen beweging, op eigen kracht – mag zich dan in de gunst van de tijdgeest verheugen, als tegenhanger van knellende conventies en drukkende gedachten heeft ze een lange voorgeschiedenis.” (regels 63-70)

- 1p **8** Citeer uit alinea 1 tot en met 4 van tekst 1 de zin die het meest overeenkomt met deze oorspronkelijke betekenis van het woord ‘spontaniteit’.

“Het heeft er alle schijn van dat het civilisatieproces volgens de definitie van Elias tot staan is gebracht.” (regels 134-136)

- 2p **9** Vat samen waaruit volgens alinea 8 tot en met 12 van tekst 1 blijkt dat dit proces is gestopt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

In alinea 6 tot en met 10 van tekst 1 worden de veranderingen geschetst van hoe er naar het begrip 'spontaniteit' wordt gekeken.

- 4p 10 Geef deze ontwikkeling in chronologische volgorde weer, inclusief de aanduidingen van de betreffende periodes. Neem daartoe onderstaand schema over en vul het verder in.

	tijdaanduiding	kijk op het begrip spontaniteit
1		
2	Daarna	
3		
4	Nu	

“Wel kun je je afvragen of spontaniteit zich niet ontwikkelt tot een even dwingende levenshouding als de etiquette van weleer.” (regels 193-197)

- 2p 11 In bovenstaand citaat gaat een tegenstelling schuil. Leg uit wat deze tegenstelling behelst.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Van spontaniteit als norm “gaat iets intimiderends uit op mensen die zich er niet behaaglijk bij voelen”. (regels 201-203)

- 3p 12 Welke andere drie negatieve aspecten kleven volgens alinea 13 tot en met 15 van tekst 1 aan spontaniteit als opgelegde norm.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden. Nummer je antwoorden.

In alinea 1 en 2 van tekst 1 wordt de huidige stand van zaken met betrekking tot de sociale omgangsvormen geschetst. In alinea 15 en 16 komt de gewenste situatie naar voren.

- 2p 13 Welke tegenstelling in omgangsvormen doet zich voor tussen de huidige en de gewenste situatie?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen. Gebruik geen voorbeelden.

- 3p 14 Welke vijf van onderstaande beweringen komen overeen met de optiek van mensen die spontaniteit bepleiten zoals die in tekst 1 naar voren komt?
- 1 De hedendaagse elite wordt gekenmerkt door een grote mate van spontaniteit.
 - 2 Een slechte sfeer op de werkvloer is te wijten aan een niet-spontane werkgever.
 - 3 Een spontaan mens heeft ook zo nu en dan een etiquetteboek nodig.
 - 4 Je kunt in maatschappelijk opzicht alleen slagen als je spontaniteit bezit.
 - 5 Mensen die bedachtzaam zijn en niet het achterste van hun tong laten zien, hoeven geen probleem te hebben met hun spontaniteit.
 - 6 Mensen die doen alsof ze spontaan zijn, zijn feilloos te onderscheiden van mensen met een natuurlijke spontaniteit.
 - 7 Mensen die verlegen en onzeker zijn, wordt geadviseerd te rade te gaan bij zelfhulpsites of hulp te zoeken bij coaches.
 - 8 Natuurlijk wil iedereen te allen tijde spontaan reageren, maar niet iedereen is hiertoe in staat.
 - 9 Op relationeel gebied is spontaniteit een vereiste.
 - 10 Volwassenen die volledig opgaan in hun spel zijn hun spontaniteit niet verloren.
- 1p 15 Tekst 1 is een betoog, omdat in die tekst gepleit wordt tegen
- A eerherstel van de spontane mens.
 - B minder onverwachte intimiteit.
 - C spontaniteit als sociale norm.
 - D succesvol ondernemerschap.
 - E terugkeer van victoriaanse wellevendheid.

- 2p 16 Welke van onderstaande formuleringen geeft het best de hoofdgedachte weer van tekst 1?
- A De huidige tijdgeest, waarin spontaniteit de boventoon voert na een periode van starre conventies en formaliteiten, is in principe toe te juichen. De huidige spontaniteit is alleen te ver doorgeschooten, met alle gevolgen van dien.
 - B De talrijke omschrijvingen van spontaniteit en de verplichting daarvan, hebben de weegschaal laten doorslaan naar een sociale norm van onfatsoen. Bepaalde schuchtere mensen dreigen daarvan de dupe te worden.
 - C Doordat er steeds meer nadruk wordt gelegd op gedwongen spontaniteit, zal er opnieuw een samenleving ontstaan met te veel dwang en starheid. We zouden ons in dit opzicht meer moeten laten leiden door Duitstalige landen.
 - D Het verdient aanbeveling om bij het aangaan van een diepgaande vriendschappelijke relatie, die conventies te koesteren die hun waarde hebben aangetoond. Maar laten we vooral niet te veel nadruk op spontaniteit leggen.

tekstfragment 1

(1) Een kennis van mij meldde op zijn Facebookpagina dat hij was gevraagd om in de jury van een of andere culturele prijs plaats te nemen. Nu kun je je al afvragen of het nodig is zo'n huishoudelijke mededeling met je vrienden te delen, maar de spontane reacties op zijn bericht waren nog veel opmerkelijker: 'Gefeliciteerd, wat eervol!' las ik, 'Wow, gefeliciteerd', 'Fantastisch, proficiat', 'Kerel, van harte' en zelfs 'Mijn proficiat heet jaloers'. Alsof meneer zelf die prijs had gewonnen, alsof hij op Schiphol arriveerde met een olympische medaille om zijn nek.

(2) Overdrijven is ook een kunst, of liever gezegd, het is helemaal geen kunst meer, het is alledaagse kost geworden. Je ziet het bij alles, iemand verschijnt met z'n kind in beeld en van alle kanten stromen de gelukwensen met zo'n prachtig jongetje toe en hoe fantastisch de moeder er uitziet! Een nieuwe baan? Dat is wel het allermooiste en hoogste wat een mens kan bereiken! Als je Facebook mag geloven, zijn we allemaal prachtige, uitgelezen mensen met glanzende carrières en gezinnen en ongeëvenaarde geluksmomenten.

naar: Rob Schouten, uit: Trouw, 27 december 2016

In tekstfragment 1 worden twee tijdsverschijnselen gesignaleerd. Deze twee verschijnselen worden ook in onderstaand schema genoemd.

- 2p 17 Citeer de twee zinnen of zinsgedeelten uit alinea 13 tot en met 16 van tekst 1 waarin de oorzaken worden genoemd van bedoelde twee tijdsverschijnselen. Neem hiertoe de letters A en B uit onderstaande tabel over en vul die verder aan.

tijdsverschijnselen volgens tekstfragment 1	oorzaken volgens de hoofdtekst
Overdrijven is alledaagse kost geworden. (alinea 2)	A
Nu kun je je afvragen of het nodig is zo'n huishoudelijke mededeling met je vrienden te delen. (alinea 1)	B

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.